

УДК 37.047(410.1)

**ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОГО ТА КАР'ЄРНОГО
НАВЧАННЯ УЧНІВ СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ АНГЛІЇ**

© **Тименко М. М.**

Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України

Інформація про автора:

Тименко Марія Миколаївна: ORCID: 0000-0002-9530-5370 marytym@ua.fm; аспірант;
Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України; вул. Артема, 52-Д, м. Київ,
04053, Україна.

У статті розкрито особливості профорієнтаційного та кар'єрного навчання в середніх навчальних закладах Англії. Визначено їхні форми та методи, навчально-методичні заходи, які проводяться в навчальних закладах, показано місце та значення практичного застосування профорієнтаційного та кар'єрного навчання в англійських школах. У статті зроблено наголос на тому, що вчителі з профорієнтаційного та кар'єрного навчання та профконсультанти надають значну допомогу учням щодо визначення сфери майбутньої професійної діяльності, піклуються про розвиток здібностей і нахилів своїх вихованців; дбають про виховання вільної, незалежної особистості з розвинутим почуттям власної гідності, вірою у свої можливості, власні сили та готовність до життя в суспільстві. Тобто допомагають кожній дитині реалізувати власний потенціал, застосовувати на практиці свої здібності та реалізовувати поставлені життєві цілі.

Ключові слова: форми та методи навчання, профорієнтаційне та кар'єрне навчання, розвиток кар'єри, Англія, профконсультація, середня школа, навчання, курикулум, вчителі-профконсультанти, навчальні методики, учні.

Тименко М.Н. «Формы и методы профориентационного и карьерного обучения учеников средне-образовательных заведений Англии»

В статье раскрыты особенности профориентационного и карьерного обучения в средних учебных заведениях Англии. Определены их формы и методы, учебно-методические мероприятия, которые проводятся в учебных заведениях, показаны место и значение практического применения профориентационного и карьерного обучения в английских школах. В статье сделан акцент на том, что учителя профориентационного и карьерного обучения и профконсультанты оказывают значительную помощь ученикам по определению сферы будущей профессиональной деятельности, заботящихся о развитии способностей и склонностей своих воспитанников; заботятся о воспитании свободной, независимой личности с развитым чувством собственного достоинства, верой в свои возможности, собственные силы и готовность к жизни в обществе. То есть помогают каждому ребенку реализовать собственный потенциал, применять на практике свои способности и реализовывать поставленные жизненные цели.

Ключові слова: форми та методи обучения, профориентационное и карьерное обучение, развитие карьеры, Англия, профконсультація, середня школа, обучение, курикулум, учителя-профконсультанты, обучающие методики, ученики.

M. Timenko "Forms and Methods of Careers Education of Secondary Schools of England"

The author of the article brings out the peculiarities of careers education of secondary schools in England. The author also defines its forms and methods, educational-methodical ways of careers education that take place at educational establishments; shows the place and meaning of practical approach of careers education in English schools. The author of the article also emphasizes the fact that the teachers of careers education play the main role in helping students to define their future profession; take care of the development of student's abilities and talents; help students to become strong and independent, have dignity and belief in themselves; and be prepared

to live in the society. The teachers of careers education help every student to bring out the best, use their potential in life and achieve the goals of life.

Key words: forms and methods of learning, careers education, career guidance, career development, England, secondary school, curriculum, career teacher, career advisor, learning methods, students

Постанова проблеми. Зміни в суспільно-економічному житті України вимагають суттєвих удосконалень системи профорієнтації роботи серед учнівської молоді як невід'ємної ланки процесу відтворення трудових ресурсів. З огляду на ці зміни, досвід Великої Британії щодо організації та розвитку профорієнтаційної роботи у школах різного типу може бути використаний і в Україні.

Завданням дослідження є аналіз форм та методів профорієнтаційного та кар'єрного навчання учнів середніх навчальних закладів Англії з метою їх застосування в навчальних закладах України для ефективного сприяння кар'єрній відновлюваності, благополуччя та зростання майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Система середньої освіти Англії завжди характеризувалась диференційованим підходом щодо набору учнів за профілем навчання. Це було зумовлено тим, що підготовка учнів до майбутньої професійної діяльності здійснювалась уже в стінах школи. Так, після закінчення початкової школи, коли дитині виповнюється 11 років, настає важлива подія - необхідно прийняти рішення щодо вибору типу школи для подальшого навчання. У цей відповідальний період профконсультанти надають допомогу учню та його родині. З цією метою в навчальний розклад початкової школи включено спеціальні заняття, які зосереджують увагу на особистості учня. Під час індивідуальних та групових бесід профконсультанти обговорюють з учнями їхні успіхи в навчанні, інтереси та здібності, захоплення, плани щодо подальшого навчання. Вчителі надають інформацію щодо переважаючих здібностей у тій чи іншій сфері знань та уподобань. Консультанти з профорієнтації обговорюють плани школярів з їхніми батьками. В результаті такої психолого-педагогічної роботи батьки та учні приймають рішення щодо вибору типу школи, де буде продовжено навчання в середній школі. Окрім особистого розвитку учнів, все більшого значення надається набуттю практичного досвіду в тій чи іншій професії. Наголос робиться на активних формах та методах навчання. З цією метою в навчальний процес вводяться різноманітні імітаційні програми, а також трудова практика. Наприклад, імітаційне моделювання різних трудових операцій здійснюється за допомогою рольових ігор. Вони розроблені з урахуванням специфіки британського ринку праці та відтворюють різноманітні соціальні та трудові ситуації: планування робочого дня, напрацювання власного стилю трудової діяльності, поведінкою в ситуації втрати роботи, визначення балансу між сімейним життям та роботою. А після досягнення 15-тирічного віку учні мають можливість у позаурочний час організувати «свою компанію», «міні-підприємство», де можна виробляти товари або надавати послуги, здійснювати всі види маркетингової діяльності. Значну допомогу у створенні таких підприємств відіграє співпраця банку та школи. Такі проекти дають можливість учням навчитися брати на себе відповідальність керувати справами; виявляти свої можливості в отриманні реальної роботи для себе або навчатися основам підприємницької діяльності в малому бізнесі; допомагають учням посідати активну позицію у вирішенні життєвих проблем.

Використання різноманітних навчальних підходів звичайно йде на користь учням, але більшість педагогів-консультантів із профорієнтаційної роботи підтримують незалежне, мисляче, активне та засноване на досвіді навчання. Така робота є найбільш ефективною у сприянні кар'єрній відновлюваності, благополуччя та зростання.

Виклад основного матеріалу. У навчанні середніх навчальних закладів Англії, що зосереджене на майбутню професійну діяльність, існує підхід до навчання на основі портфолію. Портфолію – це власне середовище учнів, де вони фіксують свій досвід, культивують оптимізм та керують своїми планами [1]. По суті, це колекція, створена учнем для представлення свого прогресу та досягнень. Портфолію художника, наприклад, буде

складати певну кількість картин, які можуть сприйматись по одній, але разом можуть розповісти набагато більше про художника. У більш широкому сенсі, це автопортрет, що презентує не лише інформацію про особу, але також її ідеї, перспективи та інтерпретацію такої інформації.

Портфоліо є особливо корисним для :

- створення особистого кар'єрного оповідання;
- фіксації досвіду, що формує відстеження досягнень;
- зберігання та запису даних, які потрібні учням для створення резюме та заповнення анкет;
- структуризації роздумів (наприклад, «Що я отримав, щоб бути вдячним?») [2].

Особи можуть використовувати свої портфоліо, щоб сприймати себе більш позитивно та відчувати, що їх цінують. Вони можуть використовувати його для визначення того, що вони вважають хорошою роботою, а також, щоб відчувати себе більш задіяними та підтриманими в постановці мети та плануванні дій.

Підхід до навчання на основі портфоліо поєднується з іншими підходами, особливо тими, що базуються на розповіді та плануванні дій. Воно також може використовуватись у традиційний спосіб зі збирання та оцінки роботи, яку вони виконують протягом навчання, та з інших предметів програми. Матеріали портфоліо можуть також долучатись до заяв на працевлаштування, які складають студенти. Це може стати організаційним середовищем для програми навчання в цілому.

Кар'єрне портфоліо також може бути об'єднаним зі шкільною інформацією про учня, його успішність із предметів та активність в прийманні участі в шкільних заходах. Портфоліо також може використовуватись для проведення «конференцій» або підведення підсумків, де учні обговорюють зміст своїх портфоліо зі своїми наставниками, батьками та вчителями.

При розгляді користі портфоліо слід зазначити, що учні бажають:

- використовувати свої портфоліо по-різному, тому важливо пояснити, що це нормально;
- знати, які частини портфоліо призначені для їх особистого використання, а якими вони «володіють» спільно зі школою;
- персоналізувати вигляд та сприйняття власних порт фоліо;
- застосовувати цифрові технології для полегшення використання, зберігання та спільного з іншими користування частинами портфоліо (безоплатні та комерційні системи електронних портфоліо є наявними для учнів у Великій Британії). Важливо показати учням, як застосувати заходи безпеки та як задавати параметри конфіденційності у випадку використання соціальних мереж для створення порт фоліо;
- отримувати задоволення від створення портфоліо, то ж важливо урізноманітнювати таку діяльність, щоб учні не нудьгували.

Цикл «планування-дія-перегляд», який часто використовується у профорієнтаційному та кар'єрному навчанні добре відповідає навчальному підходу на основі портфоліо. Наставники та вихователі можуть підтримувати учнів, допомагаючи їм у складанні плану дій, його втіленні та перегляді власних успіхів та досягнень. Це буде спонукати учнів використовувати свої портфоліо при прийнятті ключових рішень та в точках переходу, таких як вибір освіти після 16 років (П16).

Цикл планування-дія-перегляд представляється таким чином:

- планування – Де я зараз? Де я хочу бути? Як мені туди дістатись?
- дія – Втілення плану. Використання власної мережі підтримки;
- перегляд – як це відбувалось? Що мені робити інакше або ліпше наступного разу? Що мені робити далі?

Такий підхід є досить ефективним та активно використовується в середніх навчальних закладах Великої Британії. Використання такого підходу спонукає учнів самостійно встановлювати цілі та розробляти конкретний план задля їх здійснення та вірити у свою здатність досягати поставленої мети [2].

Робота з портфоліо включає в себе написання розповідей у стилі «моя історія на теперішній момент», «моя історія з різними кінцівками», та «я в середньому віці», які можуть бути дуже вагомими. Написання розповідей учні починають із побудови простого графіку з ключовими подіями, перехідними періодами та досягненнями, а потім працюють над обраними ділянками історії, відслідковуючи свої відчуття щодо вибору та змін, ризику та пригод. Британські спеціалісти з кар'єрного навчання Майкл Савіскас та Пітер Хартунг зображують кар'єру як історію, яка має глави. Нерішучість щодо наступного кроку, який треба зробити, є еквівалентом «творчої кризи», отже спеціалісти з профорієнтації мають зіграти «роль наставника для письменника». Єдиний шлях побачити, як проявить себе наступна глава – це переглянути попередні та написати альтернативні кінцівки для історій (наприклад, у випадку вступу до коледжу та здобуття бізнес-освіти, у випадку мандрівки протягом деякого часу, у випадку працевлаштування та мешкання в місті разом зі своєю кузиною...).

Спеціалісти з профорієнтаційного навчання заохочують учнів включати фотографії, свідоцтва, вирізки, художні витвори або листи та доповіді, щоб допомогти їм побачити себе в історії. Точність історії у дійсності є недоречною, окрім того, що учні можуть побачити наявні можливості та самих себе під новим кутом зору. Важливими є всі деталі та елементи історії, отже, можна допомогти учням, пропонуючи включати особливі слова та фрази у свої історії, такі як хвилювання, події, дилема, проблема, незгода, на жаль, зрештою, на щастя, таким чином, несподівано та інші.

Консультанти з профорієнтації повинні бути готові поділитись власною історією під час бесід з учнями, задаючи такі питання, як:

- Отже, яка твоя історія?
- Як ти впорався з цією роботою?
- Що ти хотів би робити далі?

Існує багато доступних видів діяльності, які допомагають учням перелічити або розглянути свої сильні сторони або здібності. Вони починаються від простого переліку того, «що мені вдається» та «моїх якостей» та закінчуються результатами комплексного психометричного тестування. Більш важливим є вміння розмірковувати, аніж перелік сам по собі (оскільки він звичайно змінюється із плином часу), щоби визначити такі здібності. Адже «що мені вдається» може не співпадати з тим, «що мені вдається на погляд інших». Якщо учень відзначається у багатьох сферах, то те, що він або вона сприймають як середні здібності, можуть вважатись іншими як видатні. Іншими словами, такі судження є суб'єктивними, на них впливають інші значимі особи навколо або закарбована в пам'яті фраза на кшталт «Алекс завжди був спортивним», навіть якщо насправді Алекс також є дуже здібним художником.

Корисним завданням також є попросити учнів обміняти думками. Питання, подібні наступним, можуть допомогти учням зрозуміти перспективи інших та посилити своє самоусвідомлення:

- Якими трьома словами ви могли б мене описати?
- На вашу думку, що мені вдається?
- На моєму місці, над чим би ви працювали?

Учні можуть використовувати свої портфоліо для розвитку знань та розуміння свого вибору в кожній точці переходу (наприклад, дослідження наявності та доступності різних варіантів вибору та перспектив, які вони відкривають для себе). Учні можуть презентувати свої відкриття креативним способом (наприклад, за допомогою плакатів, презентацій, колажів, віршів, вистав або пісень).

Учні також можуть використовувати свої портфоліо для визначення своїх довгострокових цілей, мрій та ідеалів – фундаментальних елементів можливих кар'єрних напрямків, які не підлягають обговоренню, а саме таких, як соціальна рівність, креативність, фінансова винагорода, життєздатність та політичні зміни. Учні також пропонується запитати себе: «Які найбільш важливі цінності в моєму житті, що рухають мої кар'єрні

рішення?». Спеціалісти з профорієнтаційного навчання дають завдання учням намалювати або зробити колаж їхнього уявлення про досконалий світ праці. На малюнках їм можна дозволити зображати такі речі, як командна робота, дослідження, досягнення та самореалізація. Це не те саме, що просити їх зобразити своє ідеальне майбутнє або мрію, оскільки результатом вірогідно буде представлення спрощеної концепції багатства або слави. Проте відштовхування від мрій також має деяку навчальну користь.

Віра учнів у себе є важливою, але невіддодержана впевненість може полишити деяких у боротьбі за прийняття вірних рішень та встановлення задовільних відносин. Самовпевненість є вирішальною для відновлюваності, але якщо думка учня щодо власних якостей не поділяється іншими, йому потрібно переглянути стан справ. Портфоліо учнів може стати безпечним засобом дослідження того, як їх сприймають батьки, вчителі та друзі.

Портфоліо повинно містити свідчення того, що особа знає про допомогу та підтримку, на яку може розраховувати, та отримала їх. Прохання про допомогу вимагає довіри, визнання потреби, зусиль та вміння оцінювати якість, професійність та неупередженість помічника. Спеціалісти з профорієнтаційного та кар'єрного навчання мають усвідомлювати чутливість представників деяких культур щодо прохання про допомогу.

У навчанні учнів, що зосереджене на майбутню професійну діяльність одним із провідних методів визначення професійної орієнтації є тестування та анкетування. Вони представляють собою різноманітні тестів та анкет для дослідження учнями своїх інтересів та здібностей, які вони потім співвідносять із наявними для них можливостями вибору щодо майбутньої професії та кар'єри. У Великій Британії продається багато різних психометричних анкет та тестів для самостійного опрацювання, також є безкоштовні примірники, які бувають в молодіжних центрах, центрах зайнятості і, звичайно, в середніх навчальних закладах, якими учні можуть користуватися.

Часто учні вважають навчання засобами кар'єрного портфоліо складним [3]. І одна з причин полягає в тому, що більшість із них вважають поняття кар'єри абстрактним. Тому більш вдалим є застосування методів конкретизації. У цьому випадку корисними можуть бути тести та анкети [4]. Вони можуть діяти як генератори ідей для тих учнів, що відчують відсутність чітких уявлень про майбутнє. Для тих, хто визначився з професією та кар'єрою, тест або анкета допоможуть ще раз підтвердити прийняте рішення, а також нададуть поради щодо додаткових професій, щоб розширити існуюче уявлення про кар'єру.

Тести та анкети можуть бути дуже корисними інструментами, але завжди повинні вчасно застосовуватися до учнів, для яких вони є доречними. Малоімовірно, що всі студенти будуть готові до них одночасно, отже, їх застосування для всіх одразу (наприклад, у групі одного віку) для декого не буде корисним. Крім того, ці методи повинні використовуватись лише за наявності часу на зворотній зв'язок та обговорення з тим, щоб учні могли інтерпретувати свої результати з допомогою та підтримкою. Це означає, що ті, хто проводять тести та анкетування, повинні враховувати об'єм конкретного тесту (що можна або не можна зробити), а також формат результатів. Також варто враховувати негативні наслідки використання таких методів, отже, постає необхідність попередження.

Існує велика небезпека при застосуванні таких методів, як «незалежна» методика. Всі учні потребують допомоги та підтримки під час інтерпретації результатів та роздумів над подальшими діями. У деяких ситуаціях існує можливість, що тест або анкета можуть створити уявлення, цілком відмінні від тих, які певний учень мав у конкретний час. У таких випадках студенти потребують допомоги та підтримки при з'ясуванні, чому таке могло статися. Будь-які учні, які були залишені розмірковувати над результатами тестів самостійно, можуть легко розчаруватись та навіть зробити серйозні помилки, приклад якої наведено нижче.

Приклад: Пітер був здібним студентом із широким колом інтересів у мистецтві, дизайні та технології, математиці (а, відповідно, - економіці) та англійській мові, отже, він сприймав весь процес розмірковування про кар'єру дуже складним, оскільки потенційно мав дуже широкий вибір. Коли Пітер був на 10-му році навчання, йому здалось, що багато з його

друзів уже знають, що хочуть робити, всі учні того року здали серію психометричних тестів, які дали їм уявлення щодо професії, яку варто розглянути та дослідити. В цей конкретний час, Пітер дуже цікавився модою, що виявлялось у його захопленні одягом, а особливо кросівками.

Склавши психометричні тести, через два тижні Пітер отримав результати, за якими йому було запропоновано на розгляд декілька сфер професійної діяльності, розташовані у порядку можливих переваг та доречності. Пітер не мав підтримки під час інтерпретації результатів своїх тестів, отже, він швидко перестрибнув у кінець переліку до пропозиції модного дизайну. Пітер дуже зацікавився нею, враховуючи його любов до одягу та кросівок, отже, він почав відвідувати літню школу моди в коледжі. Після отримання відмінних результатів у мистецтві, математиці та економіці, він вступив до художнього коледжу, щоби опанувати базову програму з моди. Одразу після початку навчання в коледжі він зрозумів, що помилився. Більшість студентів мали добрі навички з шиття, яких не мав він; крім того, йому не сподобалась атмосфера. Пітер залишив навчання після першого семестру та вирішив поступати до університету на іншу спеціальність. Він також подорожував по Європі.

Коли Пітер дійшов до останнього року навчання на рівні бакалавра з культурології, він почав замислюватись про свої здібності та таланти. Він працював в університетській газеті, редагуючи розділ моди (що йому подобалось), так він почав розмірковувати про журналістику. Під час цієї роботи, він також зацікавився рекламою та вирішив також дослідити цю галузь. Після дуже ретельних роздумів щодо цих двох сфер діяльності (а саме, в чому полягає сама робота, яку освіту потрібно здобути та які перспективи він буде мати), Пітер пішов на курси з реклами.

Тепер Пітер працює в рекламній сфері, де, як розробник стратегій, він відповідає за вивчення ринку споживання (економіка), розробку презентацій у PowerPoint задля "схиляння" клієнтів (мистецтво), написання розповідей та сценаріїв для телевізійних компаній (англійська мова) та залучення в дискусії про «великі ідеї» щодо підвищення продаж (загальна культура). Згадуючи результати тестів, які він склав на 10-му році, можна згадати, що перша вказана сфера діяльності (за найбільшою відповідністю) стосувалась реклами в поєднанні з журналістикою та видавництвом, що йшли на другому та третьому місці. Можливо, що більш ретельне вивчення цих результатів заощадило б тоді час для Пітера, а також вартість навчання в художньому коледжі, але, звичайно, ми цього знати не можемо.

Висновки. Профорієнтаційне та кар'єрне навчання учнів у середніх навчальних закладах Англії супроводжується використанням різноманітних навчальних підходів. Більшість педагогів із профорієнтаційного та кар'єрного навчання підтримують незалежне, мисляче, активне та засноване на досвіді навчання, що є найбільш ефективним у сприянні кар'єрній відновлюваності, благополуччю та зростанню. У профорієнтаційному навчанні середніх навчальних закладів Англії найпоширеніший підхід до навчання на основі портфоліо, що являє собою колекцію, створену учнем для представлення свого досвіду прогресу та досягнень.

Список використаних джерел

1. Bimrose J. Career development / J. Bimrose, L. Hearne. – London, 2012.
2. Savickas M. L. My career story / M. L. Savickas, P. J. Hartung. – London, 2012.
3. Bassot B. Career Learning and Development: A Bridge to the Future / B. Bassot. – London, 2009.
4. The ACEG Framework for Careers and Work-Related Education [Electronic resource] / Career Development Institute (CDI). – London, 2012. – April. – Access mode: http://www.thecdi.net/write/ACEG_Framework_CWRE.pdf

References

1. Bimrose, J & Hearne, L 2012, *Career development*, London.
2. Savickas, ML & Hartung, PJ 2012, *My career story*, London.
3. Bassot, B 2009, *Career Learning and Development: A Bridge to the Future*”, London.
4. Career Development Institute (CDI) 2012, *The ACEG Framework for Careers and Work-Related Education*, London, april, <http://www.thecdi.net/write/ACEG_Framework_CWRE.pdf>

Стаття надійшла до редакції 25.08.2015р